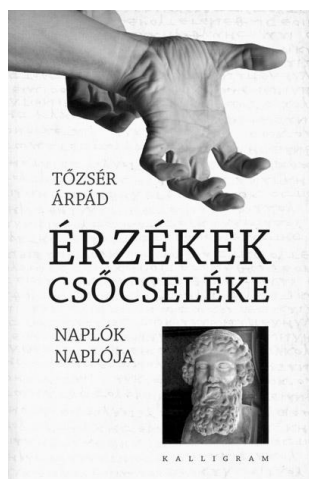

Egy napló élete

TŐZSÉR ÁRPÁD: NAPLÓK NAPLÓJA – ÉRZÉKEK
CSŐCSELÉKE

Kalligram Kiadó
Pozsony, 2011
229 oldal, 2700 Ft

”

Tózsér Árpád negyvenfüzetnyi naplójából közölt – és nem egyszerűen közölt, hanem szerkesztett, újraírt, esszésített háromévnnyi adagot, a múlt évezred utolsó három évéét. A kötet – melynek előzménye a három évvel ezelőtt megjelent, *Szent Antal disznaja* című 1992–1998-as napló, ugyanúgy a *Naplók naplója* – nevezzük így – sorozatcímet viseli. Érdekes tehát alaposan elolvasni a borítót, átgondolni az üzenetet, elvégre a címet tartjuk a leggyakoribb metaszövegnek (köztudott, hogy a szóbeli közlések egy részét leszámítva szinte mindennek van címe). A szerző, aki amellet, hogy magyar költő, esszéista a felvidéki magyar értelmiség egyik legjelentősebb tekintélye. Ennek megfelelően határozottan megjelennek a könyvben a magyar irodalomba, a kisebbségi magyar irodalomba és az egyetemes irodalomba való pozicionálási problémái – Tózsérnek azonban sikerül elkerülnie, hogy beskatulyázzódjék a sorskérdéseket nagy pátozzsal és kevés hitellel kezelő irodalmárok sorába. Mert e kérdéseket nem csak dramatizálni, mindenáron megválaszolni sem szeretné, maximum leírni akarja őket. E distinkciót nem mellékes hangsúlyozni: csapdák elkerülésének módja a szövegben fűszerként mértékkel használt önirónia, amely általában is olvasóbarát megoldás, de különösen jól tesz akkor, ha egy szöveg nehezen feloldható dilemmákat, vagy közkeletű téveszméket érint.

A napló billenékeny írói eszköz, műfaji határvidék. Értelemszerűen önreflexív, ezen kívül bármi lehet. Vannak naplók, melyeket a szerző holta után olvashatunk, köztük olyanok, amelyeket nem a közlés szándékával írt a szerző, és vannak naplók, amelyeket a szerző maga gondoz, felül-és átír, nyilvánvalóan azzal a szándékkal, hogy rajta tartsa a kezét a közlésen, no meg hogy fönntartsa magának a jogot arra: amikor úgy érzi, hogy elérkezett az idő, az önéletrajzot kiválthatandó megjelentethesse mindennap gondolatainak történetét. E mű esetében többek közt azzal a(z általam valószínűsített) szándékkal, hogy formát találjon olyan töredékek, témák, gondolatok közléséhez, amelyeknek nem talál önálló szövegben helyet, vagyis amiben nincs meg a teljes mű lehe-

tősége, talán a felelőssége sem, de valahol szóvá szeretné tenni, lett légyen egy társadalmi jelenség fölötti, például a szülési hajlandóság csökkenéséről szóló pöfögés, vagy egy újraolvasott műben való csalódás kiváltotta mormogás. „Írás közben a legerősebb ösztönöm nem a meditáció, nem a megtisztulás óhajtása, hanem kitörés a nemlét rettenetből. Tollpróbának látszó *létpróba*. (...) Az én naplóm tehát végletesen személyes műfajnak, szinte önéletrajznak tűnik, de tulajdonképpen olyan pusztá tevékenység, mint az egzisztencia bármely más elemi megnyilvánulása.” Átgondolt eszköz, nem véletlen, hogy a filosz-Tózsér pozícionálja is naplót: attitűd szempontjából belehelyezi önmagát – és egyúttal felállítja a mércét – abba az önkifejezési sorba, amelyet a magyar irodalomban leginkább Márai és Füst Milán naplói jelentenek. Azt tehát már tudjuk, hogy mire jó a napló az íróknak (nem véletlenül nevezi a műfajok császáranak) – no de mire az olvasónak?

Olvasói szemmel egy napló kiváló terep a mindenkiben lappangó voyeur-vágyak kielégítésére, arra, hogy részt vegyen egy idol (hiszen az Olvasó számára ki más volna a bálvány, mint a Költő) életében, mi több: mindennapjaiban. Ravasz tehát a műfaj, olvasható is, meg nem is, attól függően, hogy az olvasó mennyi ismerettel rendelkezik a korszak és a helyszín viszonyairól, mikro-történelméről. Az olvasó eligazításában elvileg csak néhány mankót kínál a szöveg szerkezete: az egyik a nagy strukturáló erő, a kronológia, a másik az a megismerési folyamat, amelynek során az olvasó egyre közelebb és közelebb kerül a szerzőhöz és korához, személyes sorsának igyekszik részesévé válni óhatatlanul. Egy napló egy kor vázlata, amelyet egy irodalmár életével öltöztetnek fel. E napló keletkezésének idején Mečiar volt a szlovákiai politikai csatározások dicstelen hőse, ekkor történik Jugoszlávia bombázása (visszatérő motívum a könyvben: Milošević ide vagy oda, Tózsérnek szimpatikus a szerbek ellenállása, továbbá a szerző aranyér-műtete. Történetesen éppen ekkor olvasta újra az Ember tragédiáját és Mrožeket, laza kapcsolatba kerül tehát test és lélek, közéleti felelősség, kritikus vitriol, költői szárnyalás és öreguras dohogás. A szerző feszegeti a személyes közlés bátorságának határait, olykor a mazochizmus határait súroló kegyetlenséggel, már-már hetvenkedve, átsüt a büszkeség, hogy legyőzve a szemérem korlátait, bátran ír a saját végbeléről („lám, nekem még az aranyerem is költészet”) vagy a szexusról, legátéltbben a gyermeki szexuális megszegényítésekről. Olykor szomorkodva jegyzi meg, hogy sajnos nem tud ebben újat mondani, más szerzőben is előfordult már ennyi (ön)szeméremsertő kurázsi.

A naplónak éppen (vagy közel) annyi rétege van, ahány a Tózsér Árpád nevű szerzőnek: költő, műfordító, tanár, szerkesztő, férfi és férj, apa, fiú, járókelő, egészséges, beteg, és mindenekelőtt olvasó-író ember, akinek napjait alapvetően befolyásolja az, hogy mit és hogyan olvas: önszántából vagy kötelességből, élvezettel vagy nemtetszéssel, első olvasatban vagy újraolvasva.

Tózsér Árpád 1935. október 6-án született. „Kint, a platánfáim alatt-között-fölött ugyan borús, aradi hangulat honol, de bennem ünnep van: Isten éltesen, kiérdemesült ripacsa a lét deszkáinak, majdnem zseniális hamiskártyás, akinek sikerült hatvanöt évig úgy pókeroznod, hogy nem vertek agyon!” – írja hatvanötödik születésnapján (a napot, melyet egykor nem remélt megérni, de az idő haladtával már attól tart, a mindvégig motívum-szerűen visszatérő Márai sorsa vár rá). E napló írása idején tehát a hatvanas évek derekán járó férfi, akinél rutinszerűen visszatérő probléma a korral s a betegséggel való együttélés macerája. „Rémületes: olyan érzéssel jöttem vissza a kórházba, hogy hazajövök.” Majd: „Általában naponta négy órát, mégpedig úgy 13:00 és 17:00 óra között, az emésztés legintenzívebb szakaszában, gyöt-

rődöm. Mi ez a négy óra ahhoz az örökkévalósághoz képest, amelyben talán a füvek, a fák és a kövek is egyfolytában átkozódnak (csak nem értjük nyelvüket, fájdalmukat), s az egész kurva létezés foguk csikorgatása, s hiába halunk meg, a fogunk csikorog tovább.” – így néz ki egy kifakadás. A szenvedéstörténetek többnyire nem maradnak levezetés nélkül: a szerző szívesen mártogat vitriolos pennát saját, vagy nem is oly ritkán mások vérébe. Egy alkalommal például azt javasolja az orvosa, hogy törődjön többet a vérnyomásával. Minek? – kérdezi Tózsér. Németh László törődött vele, vérnyomás-naplót is vezetett, mégis abba halt bele! „Németh László is többet törődhetett volna a nyelvi regisztereivel, akkor talán frissebbek, maiabbak volnának a könyvei” – teszi hozzá. Németh László nem az egyetlen, akit a naplóról kieszelt. Jut például Mrožeknek, akiről nem is érti, miért gondolta egykor karkai csúcsnak, mára szerinte éppannyira letűnt, kontextusát veszített, mint értelmezési tartománya, a szocializmus. Az Ember tragédiájáról pedig megjegyzi: hiba volt újraolvasnia. „Megértem például, hogy a franciák miért csináltak belőle bábjátékot: van az egészben valami gépies, valami komédiaszerű. Mintha valóban az ördögnek, vagy isten tudja, kinek a komédiája volna (emlékszünk: Erdélyi János nevezte a Tragédiát az „ördög komédiájának”): Madách figuráit valaki kötélén rángatja. Időnként immár én is Jean Effel karikatúráit, a komikus paradicsomi figurákat látom bennük.”

Elárulja magáról, hogy lóugrás-szerűen olvas, nos, naplót legalábbis, úgy is ír. Témakataszterében az irodalmi tabuk döntögetéséből lazán ugrik át közéleti természetű – nevezzük így – pöfögésekbe. „Ordító jelkép: az ablakom alatt, az utcán egy hajléktalan férfi ütött-kopott gyerekkocsiban tolja szegényes motyóját. Egyre kevesebb gyermek születik. Gyermek helyett a jövőtlenségünket toljuk magunk előtt, ütött-kopott gyerekkocsikban.” Egy, a szeméremszőrzetet is ábrázoló női aktfotó kapcsán pedig megtudjuk, hogy a szerző szerint a szerelmi költészetet a nők genitáliájának borotválása zúzta szét, mivel vizuálisan tönkretette a női ölet övező misztikumot. Saját közéleti szerepvállalását sem kíméli: „Megválasztottak a Szlovákiai Magyar Írók Társasága elnökének, társadalmi tényezőnek, azaz ha úgy vesszük: bűnözőnek. Az írószervezet az író bűnös társadalmi létének a direkt-formája, az elnök benne a főbűnöző” – írja, bár a közéleti szerepvállalásnak ez a szála végül, mint egy jelentéktelen epizód, kifejtetlen marad. Nem úgy a siker-sikertelenség, elismertség-mellőzöttség problémája, amelynek érezhetően jóval nagyobb tétje van számára, ebből adódóan ezek a naplórészletek talán feszesebbre és markánsabbra sikerednek, mint a betegséggel, az öregedéssel és a testi szemérem korlátaival való szembenézés. Zavarja egyrészt a képernyőbeli tükörképe: „hányszor megfogadtam már, hogy tévésekkel nem állok szóba! S akkor a kutyára és hiénára emlékeztető mocskos-vén külsőmről, amit a képernyő rendre diadalittasan leleplez (George Moore, a fiatal angol költő Verlaine-t látta ilyennek) nem is szóltam.” Zavarja másrészt, ha nem fogyanak a könyvei – bár igyekszik József Attila példájával vigasztalni magát, akinek a Nagyon fáj című kötetéből a karácsonyi könyvvásárban egyet sem sikerült a megjelenés után eladnia – ; és zavarja első sorban a magyarországi recepció és elismerés hiánya. Keserű örömmel lepődik meg, amikor Vörösmarty-díjat kap, majd „mintha sikerült volna megkapaszkodnom a jelenkori magyar irodalom mőkuskerekében!” – írja, mikor egy kritikában Rába György mellé helyezik. A hangtompító eszközök rutinos kezeléséről ad számot arról szólva, hogy a magyarországi irodalmi kánon mily elutasítóan viselkedik bárkivel, aki a kánonhoz képest kint-ről érkezik (Tózsér e napló után négy évvel, 2004-ben kap csak Kossuth-díjat) és eltűnődik azon is: hányan haltak meg úgy, például Vas István, hogy esélye sem volt megismerni, vajon

miért nem jutott eszébe senkinek meghívni őket Szlovákiába. Végül is a naplók következetesen kidolgozott, nagyon is tudatos, Szilágyi Zsófia kifejezésével élve: *tollal és szikével* elkövetett élveboncolásainak sorából szerencsére nem marad ki az alapvetően mégiscsak leghitelesebb, egyfelől a költői: „rám omlottak a nyelvi konstrukcióim, és lehet, hogy a romok alatt már nincs senki.”, másfelől a filozofi énnel való mindennapos szembenézés sem: „Ma, hosszú idő után, megint magukhoz engedtek a könyvek. (Legalább két hónapig mintha »menstruáltak« volna, de az lehet, hogy én voltam impotens.)”

Tizenegy év telt el az Érzékek csőcseléke napló-idejének lezárulta óta. Ezt már nevezhetjük történelmi időnek is akár. A Naplók naplója-sorozat minden bizonnyal, és remélhetőleg sürgősen folytatódik – muszáj neki. Zsarolásként a szerzőt idézem egy olyan vers-helyen (A megsemmisülés forgatókönyve), ahol a napló lett a költészet témája:

*Leállok, hogy utolérhessem magam,
mármint a lét-írással állok le: naplót nem írok
s nem élek. Csikorogva fékez le szavam
a papír előtt, állnak üresen a lapok, a napok, a sírok.*

Józsa Márta

SZABÓ FRANCISKA: UTCA